

PUIA INVUIA

Tsamaiso ya sebele e fupere menyetla

Koranta ya grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola

BALA KA HARE:

- 5 > Soneblomo – kotulo, tshwaro le poloko setorong
- 9 > Bohlokwa ba tekanyetso tsa sejotholla
- 12 > Mokgwa wa ho laola peo e mpe ya mahola pooneng

NA O HLOKOMETSE DIPHOFOLO TSA HAO KA TSHWANELO? KAPA MAKGULO A HAO A BONTSHA HORE O FUDISA HO FETA TEKANO? NA O KGOTSO-FALLA HO SHEBA DIJOTHOLLO TSA HAO TSE ATLEHILENG? KA MORA KOTULO NA O KILE WA ETELA MASIMO A HAO?

Ke sefe se etsang hore molemi e mong a atlehe ho feta e mong? Ena taba re ka e tshohla letsatsi la ba la dikela. Le ha ho le jwalo, qetellong mabaka kaofela a supa nthong e le nngwe, boleng ba tsamaiso, mme ha re etla kgwebong ya polasi, taba e nngwe qha, ke tsamaiso ya polasi.

Tsamaiso ya temo

Ditlhaloso tse ngata tsa tsamaiso ya temo di teng, empa kaofela ha tsona di akaretsa taba e le nngwe, e leng “mosebetsi o tswileng matsoho kapa ho kopanngwa ha mehlodi kaofela, ya batho le dintho tse ding, ho fihlella sepheo sa kgwebo ya temo”.

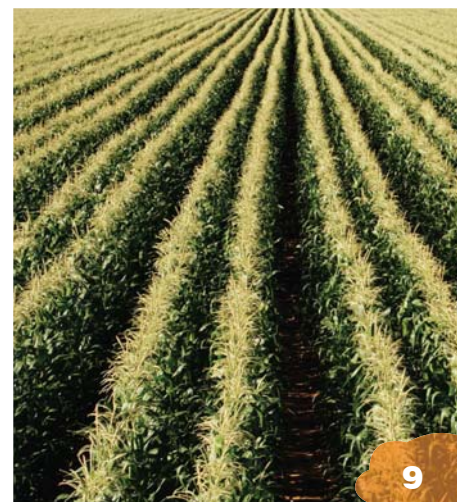
Le hoja ho tadimeha eka ke taba ya maikutlo feela, ba bang ba tla bua jwalo, empa a re keng re shebisiseng tlhaloso ena ka ho qala ka sepheo kapa morero wa kgwebo ena ya temo. E mong a ka nna a re taba ya sehlooho temong ke ho etsa

phaello, mme ka hoo, phaello ke taba e tsitsitseng. E, ke nnete, ho teng tse habilweng, tse kang ho ntlafatsa boemo ba bophelo, ho hlalisa dihlahiswa tseo bareki ba di batlang. Le ha ho le jwalo, dintho tsohle tseo motho a ka buang ka tsona, nnete ya taba ke hore qetellong phaello e tshwanetse ho etswa. Le hoja e se sona sepheo, balemi ba bangata ba ikgethela ho itulela jwalo le ho tsamaisa kgwebo ya bona ya temo ka baka la mokgwa o motle wa bophelo. Ha phaello e sa etswe, le bona bophelo boo bo botle ha bo sa le botle hakaalo. Ho ya ka puo ya tijelete, sepheo se ka bolelwa e le phaello e ntle matseteng, empa he, ho nolofatsa ditaba, a re keng re shebe taba ya ho etsa phaello. Ka mokgwa o bonolo, phaello (P) e fumanwa ka ho tlosa tijelete ya ditshenyehelo (E) tijeleteng e keneng (I). ($P = I - E$ kapa $I - E = P$).

Mehlodi ya batho le ya tse ding tse boletsweng tlhalosong, e boetse e bolelwa e le dintho tse amanang le tlhahiso, e leng tsamaiso, mosebetsi, naha le tijelete. Ha re bua ka mosebetsi, re bua ka basebelets. Naha e emetse mobu (masimo), dime-la (makgulo a jwang, metsi). Tijelete ke lentswe le bolelang tijelete le maruo a mang a tsitsitseng a kang meaho, terata, masaka, maphephe (ditoro),

7

9

Mme Jane o re...

Le hoja ho etswa boiteko bo bohola ba ho laola mahola, re se re lemohile hore haholoholo sehleleng sena se metsi, balemi ba bangata ba ile ba tshwara bothata ba ho laola mahola. Lemo sena e bile mohlala o motle wa hore taolo ya mahola ka dikhemikhale ke yona tsela e ntle! Hangata masimo a bile metsi haholo, mme balemi ba ile ba tshwanela ho lema pakeng tsa mela maemong a jwalo, mme balemi ba ile ba hlolwa ke ntwaga kahlanong le mahola.

Ena ke nako e ntle ya ho sheba masimo a hao hore o ele hloko mathata ao o tla shebana le ona lemong se tlang. Mahola ha a tshwanela ho o makatsa le ka mohla – e ka nna ya ba mahola a dilemo, a bileng teng dihleleng tse ngata, kapa mahola a lemo se tlang a tla fetoha mahola a wetseng mobung nakong ya sehla sena. Se ke wa kgathala, weso. Hopola tse latelang:

- Se ke wa tlohela mahola, empa a laole pele a ata.
- Hlwaya mahola ka nepo e le hore o tsebe sera sa hao le ho nka mehato ya ho se laola.
- Le ka mohla o se dumelle semela sa lehola hore se etse peo; mahola a mangata a nako e telele a ata ka peo le ka semela.
- Laola mahola ka tlhahiso ya sejwalejwale ya sejothollo. Hopola ho fuputsa taba ya dibolayale-hola tse ka sebediswang ho fedisa mahola.
- Se ke wa dumella mahola ho hola ka bolokolohi dintlheng tsa masimo. Tshwaetso e mpe e simolla mona, mme e qetella e kene masimong.
- Etsa bonnete hore tshingwana ya hao ya peo e ntle. Ha ho a tshwanela ho ba teng mahola pele o jala. Hona ho tla fa peo sebaka sa ho tswela pele ntle le phehisano ya letho.
- Haeba mahola a dihla tsohle a le teng, nahana taba ya ho sebedisa mokgwa wa temo wa no-till e le hore o laole mahola ka dikhemikhale.
- Phethola mobu moo mahola a dihla tsohle a leng teng. Ho phethola mobu ho ama mahola hampe. (Sheba ntlha eo re qetang ho e bolela (ya bosupa) hodimo mona, ka nako e nngwe taolo ka dikhemikhale ke yona kgetho e ntle).
- Ela hloko hore o se ke wa iphumana o jala mahola ka metjhine ka ho isa dikarolwana tsa metso, dikutu masimong a hlwekileng ka sesebediswa sa hao. Ho tata ha ho fihla masimong a mang ho ka etsa hore batho ba se ele hloko taba ya ho peita sesebediswa sa bona.
- Tshwaya dibaka masimong a hao moo ho nang le mahola nakong ya hwetla e le hore o kgone ho a laola sehleleng se tlang.

Ka lehlohonolo ditheko tsa dijothollo kaofela di bonahala di phahama – Ruri ke tshepa hore tshekamelo ena e tla tswela pele jwalo hore wena, molemi, o kgone ho fumana phaello ha o qeta ho kotula le ho rekisa dijothollo tsa hao. Hopola hore temo ha se feela mokgwa wa ho iphelela – ke kgwebo, mme wena o tshwanetse ho tsepamisa maikutlo tabeng ya ho etsa phaello hore o be molemi wa makgonthe, ya ikemetseng ka maoto. Mphemphe e a lapisa!

Ke ba setho sa Grain SA jwang?

MOLEMI E MONG LE E MONG WA DIJOTHOLLO A KA NNA A BA SETHO SA GRAIN SOUTH AFRICA. HO TENG MEFUTA E FAPANENG YA HO BA SETHO MOKGATLONG ONA, EMPA MEKGWA E TLWAELEHILENG HAHOLO KE HO BA DITHO TSE KENENG KGWEBONG, LE DITHO TSA SEHLOPHA SA BOITHUTO.

Makgetho a lefuwang hore motho e be setho se phethahetseng se keneng kgwebong ke R2 tone ka nngwe mabapi le tone ka nngwe e hlaiswang, mme bonyane ba tijelete e lefuwang e le lekgetho ke R570 (ho kenyelleditswe VAT).

Botho ba sehlopha sa boithuto bo ja R10 setho ka seng ka selemo. Haeba batho ba teng ba ratang ho kena sehlopheng sa boithuto le ho ba ditho tsa Grain SA, ikopanyeng le Ofisiri ya Ntshetsopele e haufi le wena, mme mabitso le dinomoro di hlahella leqepheng le ka morao la lengolo lena. Sepheo sa sehlopha sa boithuto ke ho ba le dikopano tsa kgafetsa moo ho tshohlwang dintlha tsohle tse amanang le tlhahiso ya dijothollo. Ho ba setho sa sehlopha sa boithuto ho boetse ho bolela hore o na le monyetla wa ho kenela dithuto tsa kwetliso tseo Grain SA e fanang ka tsona nakong yohle ya selemo.

Re tshepa hore balemi ba bangata ba ntseng ba thuthu e tla ba ditho tse tletseng tsa Grain SA, tse keneng kgwebong, mme sena se phethahala ha ditho tsena di lefa lekgetho la tsona la R2 tone ka nngwe e kotulwang. Grain SA e hloka botho ba hao e le hore letsholong la balemi ba dijothollo bohle re kgone ho ema le ho bua re le ntswe leng jwalo ka balemi ba Afrika Borwa.

JANE MCPHERSON, MANEJARA WA LENANEO LA GRAIN SA LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI

1 Tsamaiso ya sebele e fupere menyetla

jwalojwalo, le tse tsamayang, jwalo ka makoloi, disebediswa tsa temo, diterekere, mehlape e tswalang, le tse sebediswang mobung, hammoho le tse ding.

Mesebetsi e mene ya tsamaiso

Tshebetso ya tsamaiso e fupere mesebetsi e mene, e leng moralo, tlhophiso, ho kenya dintho tshebetsong, hammoho le taolo:

- **Moralo** ke se tshwanetseng ho etswa, ho etswa jwang, le ho etswa neng.
- **Tlhophiso** ke hore ke mang ya tla etsa eng, neng le hore hokae (kabo ya mehlodi).
- **Ho kenya tshebetsong** ke ho etsa se rerilweng le ho se hlophisa.
- **Taolo** ke ho bapisa se ileng sa etswa (hantle kapa e seng hantle hakaa-lo) le se neng se rerilwe le ho hlophiswa, le ho batla moo ho ileng ha kgelohuwa teng hore ho ntlafatswe dintho ka moso.

Ka nako e le nngwe, ha ho ntse ho kenngwa tshebetsong o mong le o mong wa mesebetsi e mene ya tsamaiso, molemi/manejara o tlamehile ho ba moetapele, mme o tshwanetse ho etsa diqeto, a ikamahanye le ba ka hare le ba ka ntle, a rolele mesebetsi mahetleng a batho, a hokahanye mafapha, a kenye tsheseho bathong, mme a hlokomela hore boitshwaro bo dula bo le teng ekaba ka tsela e otlohlileng kapa e sa otlohang.

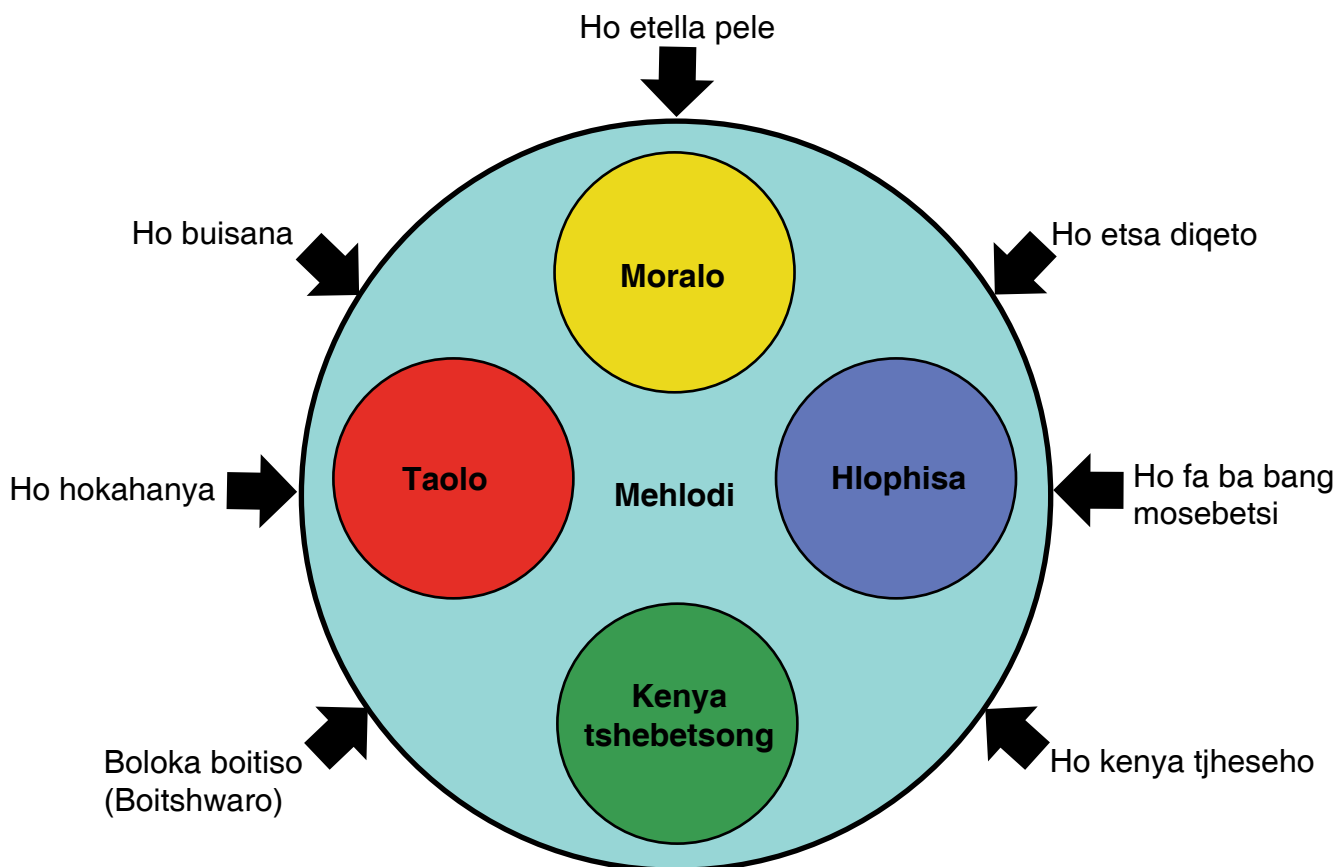
Ho feta mona, ke ho ba boemong ba ho etsa phaello ka mokgwa o tsitsitseng le ho fihlella sepheo ho seo temo e tshwanetseng ho se hlahisa. Kgwebo ya temo e tshwanetse ho hlahisa sehlahiswa se tla kgona ho rekiswa - se tshwanetse ho kgotsofatsa ditlhoko tsa moreki. Ka kakaretso tsena e ka ba dijo, tshwele, patsi kapa diphoofo. Mantswe ana, "ditlhoko"

a kenyelletsa dintlha tse kang boleng le bongata ba sehlahiswa, nako e itseng ya ho fumanwa ha sona le/kapa ho tshaphala tsamaisong ya sehlahiswa, ho iswa ha sona hokae, le ho pakelwa/phuthelwa ha sona.

Ho ya ka formula ya tjelele e kenang – e tswang = phaello/tahlehelo, ho bohlokwa ho hopola tsohle tseo re di etsang kapa tseo ka nako tse ding re sa di etseng, tseo re ka beng re di entse, ho ya ka kgwebo ya rona. Qetellong tsena tsohle di hlahella formuleng ya rona. E kenang e ka ba ngata kapa ya fokotseha, mme ho jwalo le ka ditshenyehelo. Ana re ke re nahane ka difounu tseo re di etsang? Na difounu kaofela di bohlokwa? Na re ke re nahane ka maeto a ho ya toropong? Na re fepa mehlape ya rona ka dijo tsa tlatsetso ha ho hloka-hala? Na diterekere le disebediswa tsa temo di fumana "service" le ho dula di hlokometswe ka mehla?

Ho ya ka puisano ya rona, tsamaiso ya temo e ka hlahoswa e le ho rala, ho hlophisa, ho kenya tshebetsong le ho laola basebeletsi, masimo a hao hammoho le maruo ohle a tsitsitseng (a sa tsamayeng) le ona a sa tsitsang, a kenyelleditseng tse kenngwang mobung. Tsena tsohle re di etsa ka ho hlokomela tse kenngwang mobung ka ho nka boetapele ba rona, ho nka diqeto, ho buisana, ho arolela ba bang boikarabelo ba mesebetsi, ho hokahana, ho kenya tjheseho le mafolofolo, le boitiso, sepheo e le ho hlahisa dihlahiswa tse batlwang ke bareki, mme sena se etswa ka phaello. Ka setshwantsho ditaba di eme tjena.

Dipotso qalong ya ditaba tsena di ka boela tsa behwa ka mokgwa o mong ka ho botsa; na o a rala, o a hlophisa, o kenya tshebetsong le ho laola hore o kgone ho hlokomela mehlape ya hao ka nepo? Na o a rala, o a hlophisa, o kenya tshebetsong le ho laola ka nepo mekgwa ya hao ya ho fudisa? Na tlhahiso ya dijothollo tsa hao na o a e rala, o a e hlophisa,

TSAMAIISO = SEHLAHISWA

Tsamaiso ya sebele e fupere menyetla

o e kenya tshebetsong le ho e laola ka nepo, ho kenyelletswe, mohlala, ntlha tse kang tlhophollo ya mobu?

Mesebetsi e mene ya tsamaiso e ka boela ya tadingwa e le mabidi a koloi kapa a terekere. Lebidi ka leng le tshwanetse ho tlatswa moya ka nepo hore koloi/terekere e kgone ho ya pele hantle. Haeba le leng la mabidi le sa tlatswa moya hantle, kapa le putlame fatshe, koloi e tla nne e kgone ho tsamaya, empa e tla tsamaya ha boima, mme nengneng tshenyho e tla ba teng hoo qetellong koloi e tla ema ho hang. Ho jwalo le kgwebong. Ha o mong wa mesebetsi ya tsamaiso o sa tswela pele hantle, kgwebo ya hao e tla nne e etse phaello, empa ha mmila o ntse o puta, e ka ba dilemo tse hlano kapa tse leshome kapa ho feta, kgwebo ya hao e tla putlama qetellong. Hona ke phephetso nakong e tlang; ha tsamaiso ya hao e sa ntlafale selemo le selemo, qetellong kgwebo ya hao e tla ema kgekenene hobane ha ho sa le phaello e etswang. Motho a ke ke a nna a etsa ntho e le nngwe selemo le selemo; o tlamehile ho tswela pele ka ho eketsa phaello ya hae le/kapa ho laola ditshenyehelo tsa hae.

Tjhelete e kenang e ka eketswa, mohlala, ka ditheko tse phahameng le/kapa tlhahiso e phahameng yuniti ka nngwe (poone – ditone/hektara) le/kapa meralo e ntlafaditsweng ya tlhahiso (temo ka nepo) le/kapa tlhahiso e eketsehileng le/kapa ho fetoha ha mosebetsi le/kapa ho arola dintho.

Ditshenyehelo di ka fokotswa, mohlala, ka ho tsitlallela ditheko tsa tlase tsa tse kenngwang mobung le/kapa ka meralo e ntlafaditsweng ya tlhahiso le/kapa ka ho fokotsa ditshenyehelo, ka ho fokotsa basebeletsi le/kapa ka ho laola ditshenyehelo ka ho kenya ditekanyetso le/kapa tlhahiso e phahameng.

Kgwebong ya temo monga yona/manejara o tlamehile ho tsamaisa tsena tse latelang:

- Tsamaiso ya tlhahiso (tlhahiso ya tse ka angwang ka letsoho);
- Tsamaiso ho tse rekwang (tse kenngwang mobung le maruo);
- Tsamaiso ho tsa mmara (thekiso ya dihlahiswa);
- Tsamaiso ditjheleteng (mona ho kenyelletswe makgetho, meralo ya meaho, dikotsi le ho phopholetsa);
- Tsamaiso ya mosebetsi (ofisi le direkoto);

- Tsamaiso mehloding ya batho (basebeletsi);
- Tsamaiso dikamanong le setjhaba (dikamano le dipuisano);
- Tsamaiso maruong (taolo, tlhokomelo le thekiso ya maruo) le tsamaiso ya thepa e teng (taolo ya tse kenngwang mobung); le
- Tsamaiso ka kakaretso (dintlha tse kang bophelo bo botle le boipaballo, taolo ya mollo le boipaballo polasing).

Le hoja dintlha di bolelwa di arohane, nnete ke hore di a amana, mme nakong eo o tshwarahaneng le mosebetsi wa tsamaiso (moralo kapa ho hlophisa kapa ho kenya tshebetsong kapa ho laola) ntlheng e itseng, o tla elellwa hore o boetse o tshwarahane le o mong kapa e meng e itseng. Mohlala, nakong eo o tshwarahaneng le Tsamaiso ya tlhahiso, o tla iphumana o bile o tshwarahane le Tsamaiso ditjheleteng le Tsamaiso ho tse rekwang le Tsamaiso mehloding ya batho. Ena ke phephetso mosebetsing wa temo.

Le ha ho le jwalo, e boetse ke nnete hore motho o sitwa ho tsamaisa ha a sa tsebe letho la tse etsahalang ka hare le ka ntle. Ditaba di tshwanetse ho bokellwa ka hohle ka moo ho kgonahalang ka teng, mme e ka ba ka ho bala, ho mamela, ho hlokomela dintho le ho rekota. Bohle re tshwanetse ho tseba polelo e reng, ha o sa tsebe ho lekanya (*measure*), o sitwa ho tsamaisa. Ha o sa tsebe hore peresente ya ho tswalwa ha manamane a kgomo tsa hao ke 60% feela, o tla ba le tsamaiso efe ho ntlafatsa peresente ya hao ya manamane? Ka hoo, o simolla ka ho rekota, mme ebe moo o bokellang tsebo ya hore hobaneng ha peresente ya ho tswalwa ha manamane a hao e le tlase, le hore e ka ntlafatswa jwang hore bothata bo rarollwe. Nnete ena e sa ntse e sebetse le kunong ya di-jothollo tsa hao, tlhahisong ya lebeso, ya boya, sekgahla sa ditsunyana tse hlahiswang, eng kapa eng.

Qetellong, rona jwalo ka bomanejara ba temo re tshwanetse ho hopola hore ke karolo ya boikarabelo ba rona ho hopola paballeho ya tikoloho nakong eo re tsamaisang dikgwebo tsa rona. Mona re tshwanetse ho sebedisa mekgwa e metle ya temo.

DITABA TSENA DI TSWA HO TSAMAIISO YA POLASI HO ETSA PHAELLO, BUKANATATAISO KA MARIUS GREYLING

Dipeo tsa Oli le Protheine

Soneblomo – kotulo, tshwaro le poloko setorong

MOLEMI O TLAMEHILE HO ETSA BONNETE HORE TAOLO YA BOLENG E SIMOLLA NAKONG YA MEHATO YA HO RERA LE YA PELE HO JALWA, MME E KENYELLE TSA SHEBETSO EFE LE EFE YA TSAMAISSO E TLA TIISA HORE TLHAHISO E PHAHAMENG E A Fihlellwa.

Dintlha tse itseng tse tshwanetseng ho hopolwa, e leng tse nang le tshwaetso mabapi le boleng ba qeto peong e kotutsweng ke: tokiso ya mobu, botebo ba mobu, pH, tekatekano ya diminerale, mongobo o bolokilweng, kgetho ya mofuta wa peo, manyolo a nepahetseng, taolo ya mahola le dikokwanyana hammoho le ho kotula mohatong o nepahetseng le tshwaro e nepahetseng (ka matsoho), ho kenyelleditswe mekgwa ya ho hlwekisa, ho omisa le ho bolokwa setorong.

Kotulo

Kotulo ke mosebetsi wa sehlooho o hlokolosi polasing. Ho kotula ke mohato wa pele ka mora tlhahiso o kenyelletsang ho sebetswa ha soneblomo, ho bolokwa le ho baballwa ha yona. Ka hara mabatowa a fapaneng a tlhahiso mona Afrika Borwa, ho sebetswa, ho bolokwa le ho baballwa ho akaretisa mesebetsi e mengata, ho tloha ho thonakweng le ho bolokwa setorong ha dihlohwana tsa soneblomo, tseo hamorao di tla silwa mapolasing a manyane, le ho ya fihla mesebetsing e meholo ya kgwebo ka dijothollo, e leng e etswang ka metjhine.

Kotulo ka metjhine

Nako

Soneblomo e atisa ho kotulwa ka metjhine pele ho poone selemong se tlwaelehileng, ho tloha mafelong a Hlakola (mabapi le peo e jetsweng pele), ho isa ho Motsheanong (mabapi le peo e jetsweng hamorao). Kotulo ena e ka phethwa pele kotulo ya poone e simolla. Ena ke ntho ya bohlokwa mesebetsing e menyane moo ho sebediswang metjhine yona eo ho kotula soneblomo le poone. Molemi e mong le e mong a ka nna a sebedisa rakonteraka ya nang le metjhine e loketseng ho kotula poone le/kapa soneblomo. Nako pakeng tsa kgolo e phethahetseng le kotulo e tshwanetse ho ba kgutshwanyane ka moo ho kgonahalang ka teng ho fokotsa tahlehelo e bakwang ke dinonyana le malwetse a ho bola ha dihlohwana.

Dimela tsa soneblomo ka popeho ya tsona di fihlelletse kgolo e phethahetseng ha bokamorao ba hlohwana bo se bo tlohlile mmaleng o motala ho ya ho o mosehla. Ke phetoho eo ka tlwaelo dihloho di seng di omme ho lekaneng hore di ka kotulwa. Soneblomo tsa moaro tse jetsweng di tla ba boemong bo loketseng kotulo ka mora serame se matla mathwasong a dikgwedi tsa mariha. Pele o kotula, sebedisa selekanyi (*meter*) sa mon-

gobo ho hlaloba mohato wa mongobo sejotholong. Sena se etswa le ka mora boemo ba kgolo e phethahetseng ho tiisa hore sejothollo se kotulwa nakong e ntle, e nepahetseng. Haeba o se na selekanyi sa mongobo, disampole di ka nkuwa nako le nako, mme tsa iswa ho motho wa sesiu sa selehae, kapa ka tumellano le rakonteraka ya nang le metjhine o kotulang, e le hore o etse qeto mabapi le hore kotulo e ka simolla mohatong ofe o nepahetseng.

Ho fokotsa ho pshatleha ha peo nakong ya kotulo, le tahehelo ka baka la dinonyana, soneblomo e ka kotulwa ha mothamo wa mongobo e le 20% ho isa ho 25%, mme ya omiswa seomising sa dijothollo ho fihlela ho 9,5%, e leng mothamo o motle wa mongobo hore soneblomo e ka bolokwa moqomong. Le ha ho le jwalo, maemo Afrika Borwa a batla ho omiswa ho phethahetseng ha soneblomo masimong pele ho kotulo. Ho tshwanetse ho hopolwa ka nako tsohle hore soneblomo ya mongobo o ka hodima 10% e hlaselwa ha bonolo ke kwaekgwaba (*fungus*).

Metjhine o kotulang

Lebelo la ho ya pele la metjhine o kotulang le tshwanetse ho ba pakeng tsa dikilomithara tse hlano ho isa ho tse robedi ka hora. Lebelo le letle la ho ya pele le tla nne le fetohle, mme sena se tla laolwa ke mothamo wa mongobo wa soneblomo. Lebelo la ho ya pele le tshwanetse ho fokotsa ha mothamo wa mongobo wa peo o fokotseha e le ho fokotsa tahlehelo ka ho pshatleha ha peo nakong eo dihloho di kenang motjhine. Mabelo a potlakileng a ho ya pele a kgonahala ha mothamo wa mongobo wa peo o le pakeng tsa 12% le 15%.

Soneblomo – kotulo, tshwaro le poloko setorong

Bothata	Sesosa/tharollo
Dihloho tse silehileng ka mmoho mobung.	Sebaka mahareng (<i>concave</i>) se sephara haholo.
Peo tse senyehileng ho feta tekano.	Moya o kenang o fokola haholo, ho pola ho fetang tekano silindareng/rotorong. Masoba a mooko a masesane haholo.
Tse senyehileng di ngata haholo ka moqomong wa peo.	Ho pola ho feta tekano, lebelo la silindara/ <i>rotor</i> le phahame haholo, <i>concave</i> tiile haholo, fan e tlase haholo, kapa sefe e bulehile haholo.
Dihloho tse pshatlehileng, tse silehileng.	Lebelo la silindara/ <i>rotor</i> le phahame haholo, sebaka mahareng (<i>concave</i>) se sephara haholo.
Peo e silehileng, e ntseng e ena le lekgapetla.	Karohano.
Peo tse tlositsweng lekgapetla kapa tse silehileng.	Mabelo a phahameng a silindara/ <i>rotor</i> kapa bongata bo boholo ba tse kgutlang.
Mobung, dipeo tse sa polwang.	Pokello e fokolang (<i>header</i>) le (<i>pans</i>).
Peo di betsetswa ka mora motjhine.	Lebelo/ho phalla ha moya, fokotsa lebelo la motjhine le sekgahla sa ho kena ha moya.

Mabelo a batlang a phahame ha a tshwanela ho imela silindara le disepe tse arohanyang sebaka ntle le sejothollong se boima ho feta tekano. Peo e nang le mongobo wa 12% ho isa ho 15% e tla silwa ha bonolo haholo ha e feta silindareng.

Adjustment tsa motjhine o kotulang

Kakaretso ya a mang a mathata mabapi le setting tsa motjhine, le dintlha tse ding tse bakang mathata di bontshwa theiboleng e tlase mona.

Tahlehelu kotulong e pakeng tsa 3% ho isa ho 5% empa e ka nna ya fihla ho 10% kapa 15% tlasa maemo a mabe a kgetello. Metjhine e kotulang e tshwanetse ho hlalohwa ka ho sheba tahlehelu e hlileng e leng teng pele le ka mora hore motjhine o etse teko motjhophorong wa mobu.

Metjhine ya diteko le e methang mongobo

Ho tiisa hore molemi a ka simolla taolo ya kotulo le mothamo wa mongobo ka mokgwa o matla, ho bohlokwa ho ba le motjhine wa sekwalelwale o methang mongobo kapa ho ithekela wa hao haeba bongata ba tlhahiso bo tlama jwalo.

- Diteko tse nepahetseng tsa mongobo di bohlokwa taolong le ho marakweng ha dijothollo.
- Ho phopholetsa kapa ho fosahala ha diteko ho ka kgannela ho tse late-lang:
 - Tshenyo feela haeba dijothollo di le metsi haholo, mme di bolokilwe themp-heretjhareng e tlase kapa meqomong ya tlhaho e omisang ka moya.
 - Ditjeo tse ding tse ka thoko tsa ho omisa hammoho le tahlehelu ka motjhine haeba dijothollo di kotulwa di sa le metsi haholo.
 - Ho honyela ha mongobo le dithefiso tse ding tse ka thoko tsa ho omisa.
 - Tahlehelu ya boleng ba dijothollo.

Ho etsa diteko tse nepahetseng tsa mongobo, simolla ka ho ba le sampole.

Disampole

- Ho fumana sampole pele ho kotulo ka ha mothamo wa mongobo wa soneblomo e emeng feela e sa kotulwa o ka nna wa feteletsu maemo ho feta ka moo a leng ka teng. Sena se qetella se baka hore kotulo e be moraonyana ho feta ho ba pelenyana.
- Kotula karolwana, mme ebe o etsa teko ya yona.
- Kopanya dihloho tse bokelletsweng ka letsoho hammoho le tse tswang dimeleng tse ngata tse kgethilweng hohle masimong. Etsa diteko tse tharo sampoleng ena, mme o fumane palohare ya dipetho.

- Isa sampole ho mosebeletsi wa sesiu wa selehae mabapi le teko e nepahetseng.
- Etsa tekolo tsa kgafetsa ha dihloho di se di le tshehla e le hore dijothollo di kgone ho kotulwa nakong e ntle ya mongobo wa peo.

Poloko setorong polasing/motseng

Disiu tsa tshepe

Mohlomong mokgwa o motle ka ho fetisisa wa molemi ke mohato wa kgwebo tlhahisong. Meqomo e mengata ya dijothollo, e leng ya tshepe ke ya mothamo wa dikete tse 30 ho isa ho 10 tsa ditone. Haeba tjelele e hael-lla, disiu tse nyane tsa mothamo wa ditone tse 30 di ka nna tsa etswa, tse ka etsang karolo ya mokgwa wa ho tshwarwa le ho bolokwa setorong ha dijothollo. Hona ho ka rerwa pele hore e be tshimoloho ya ho thehwa ha mokgwa o batsi o shebetsweng pele tlhahisong e kgolo ya molemi.

Dintlha tse amang le tse lokelang ho shebiswa kotulong le polokong ya dijothollo di laolwa feela ke hore na molemi o na le setoro seo e leng sa hae kapa tjelele mabapi le karolo ya dijothollo kapa poone yohle e hlalishwang tikolohong eo. Balemi ba baholwanyane mohlomong bona ba ka kgona ho ba le menyetla ya ho sebetšana le karolo e itseng feela ya sejothollo sa sehlooho se hlalishwang. Mapolasi a maholwanyane a batla a alehile ka mokgwa o batsi, mme ho batla ho baballa ditshenyehelo ha thepa e iswa se-siung sa kgwebo ka ho otloha ho ena le hore dijothollo di tlohe masimong di iswe sesiung sa polasi, mme ho tloha moo di iswe disiuung tsa kgwebo.

Molemi o na le setoro sa hae

Haeba o na le menyetla ya ho ba le meqomo ya ho hlwekisa, ho omisa le ho bolokwa setorong, eba he sejothollo se ka kotulwa hang ha peo ya soneblomo e tla tloha dihloho, ya hlwekisa, ya omiswa, ya behwa setorong le ho rekiswa nakong e nepahetseng, ho ntse ho elwa hloko ditl-hophiso tse seng di entswe tsa ho mmara le ho rekisa. Haeba sejothollo se ka kotulwa kapele ka moo ho kgonahalang ka teng, kotsi kapa tshenyo efe kapa efe e ka bang teng ya maemo a lehodimo e ka fokotseha.

Molemi ya hloka setoro

Soneblomo e hlalishwang mapolasing moo ho seng menyetla ya ho boloka setorong, ka tlwaelo e kotulwa kapele le ho iswa e le jwalo disiuung tsa selehae. Molemi o tla tshwanela ho e emela hore e ome pele e ka iswa sesiung sa selehae. Sejothollo se tshwanetse se ome ho feta 10% hore se kgotsofatse maemo a ngoditsweng semolao mabapi le soneblomo.

Dula o ikopanya le ba sesiu sa hao sa selehae hore ke mongobo o mokae o hlokalang hore sejothollo se ka ya bolokwa. Dihleng tsa kuno e phameng, mosebeletsi wa sesiu o tla sitwa ho sebitsana le poone e ngata ya mongobo o phahameng haholo. Rakonteraka o tshwanetse ho simolla feela ho kotula ha boemo ba mongobo bo loketse hore sejothollo se ka iswa hanghang setorong.

Le hoja ho le molemo ho ba le menyetla ya hao ya moo o bolokang thepa ya hao, empa ho sa le teng dikotsi hammoho le mathata a kang, disebediswa tsa temo le tsamaiso mabapi le matsoho, ho hlwekisa, ho omisa, ho peitela dikokwanyana, le ho boloka sejothollo se le maemong a matle a mongobo nakong yohle ya ho bolokwa ha sona setorong.

Poloko e nepahetseng ya peo ya soneblomo setorong

Ho molemi ya seng a ena le setoro sa hae kapa disiu tsa hae, mehato le ditlhokomediso tse latelang di tla mo thusa ho boloka sejothollo sa hae ka katleho pele se rekiswa.

- Hlwekisa sebaka sa polokelo (setoro). Hlwekisa ka ho phethahala lephephe kapa sesiu, diboro le mabanta a tsamaisang, difene tsa moya, dipeipi, ka ho tlosa tshila efe kapa efe a bokellaneng hammoho le dipeo tse salletseng, tse ka bakang dikokwanyana le kwaekgwabana. Kwala mapatso le masobana a ka dumellang dikokwanyana, dikwaekgwabana kapa mongobo ho kena setorong.
- Nahana taba ya ho sebedisa approved bin treatment kgahlanong le dikokwanyana. Sebedisa sefafatsi se laolang dikokwanyana bokahareng ba setshelo le bokatlaseng ba sona moo moya o kenang le teng. Etsa bonnete hore khemikhale e ngodisitswe hore e ka sebediswa soneblomong, mme o latele ditaelo tse boletsweng moo.
- Etsa bonnete hore sejothollo se bolokilweng se hlwekisitswe ka ho phethahala. Soneblomo e bolokilweng e ena le ditshila tse kang dipeo tse pshatlileng, dipeo tsa mahola, le lerole, e etsa hore sampole eo yohle e hlaselwe ke kwaekgwabana le dikokwanyana. Soneblomo e tjena hangata e na le mongobo o mongata, mme e ka nna ya baka motjheso. Keletso ke hore ho kenngwe sehlwekisi se hlwekisang ka moya pele peo e bolokwa e le ngata jwalo ka hara setshelo. Sehlwekisi sena se sebetse mmoho le boro le elevator.
- Dijothollo di bolokeha hantle ha di phodile, di omme, di hlwekile.
- Boloka dijothollo Mothamong o Bolokehileng wa Mongobo. Peo ya soneblomo e tshwanetse ho bolokwa mongobong wa 10% kapa ka tlase haeba o rerile ho mmaraka dijothollo tsa hao nakong ya kgwedi tse tshelletseng ka mora kotulo.
- Mekgwa ya tshebediso ya Moya Sesiung e bohlokwa. Fene ya moya e reretswe ho phodisa soneblomo. Difene di tshwanetse ho tinngwa nakong eo pula kapa mongobo o phahameng haholo.
- Hlahloba peo. Disampole tsa soneblomo di tshwanetse ho nkwa beke le beke ho fihlela dithemphereitjhara tsa peo di phodile, di dumellana le tsa mariha. Disampole di tshwanetse ho nkwa dibeke tse ding le tse ding tse nne nakong ya mariha, le ha nngwe ka beke nakong ya dikgwedi tsa lehlabula.
- Hlahloba soneblomo, e seng setshelo. Nakong ya ho nka sampole, fatisisa peo ya soneblomo, mme o hlokomela themphereitjhara, mongobo, dikokwanyana, kwaekgwabana le phapang ya menkgo papisong le hlahlobo ya nako e fetileng. Haeba ho fatisisa ho tjhesa, potlaka kapele ho tsamaisa kapa ho dikolosa moqomo kaofela wa peo. Tshwara ka letsoho, utlwa monkgo kapa tsamaya o potapote setshelo, mme o fatisisa ho tswa maemong a fapaneng, ka tlase, ka hodimo, hore o kgone ho hlokomela boemo ba peo ka hara setshelo kaofela.
- Potlaka ho Rarolla Bothata. Haeba bothata bo lemohuwa, bo rarolle kapele ka ho kenya moya hanghang, isa peo setshelong se seng kapa fatshe kapa laitjha makoloing, mme o e ise sesiung se hau fi kapa ho bareki ka ho panya ha leihlo.

Soneblomo – kotulo, tshwaro le poloko setorong

Dipeo tsa soneblomo tse sa bolokwang maamong a matle di ka bakela molemi ditshenyehelo tse phahameng tsa ditjhelete. Dipeo tse bolokilweng setshelong e ka nna yaba di se di ntse di ena le dikokwanyana kapa di tla kena hamorao. Mehato e latelang e tla thusa ho qoba mathata a dikokwanyana peong e bolokilweng:

- Hlwekisa sebaka sa polokelo (setoro) hantle pele o tshela peo.
- Hobane o hlwekise masalla a dijothollo tsa kgale le lerole le ho etsa ditokiso, sebedisa sefatsi ho hlwekisa bokahare ba setshelo beke tse pedi pele se tshelwa. (Latela ditaello tsa baetsi ba ditshelo ka hloko ho qoba taba ya kotsi e ka hlahelang diphoofole le batho ba ka jang peo ena ka phoso).
- Qoba taba ya ho kopanya sejothollo se setjha le sa kgale ha o tshela setshelong.
- Hlwekisa le ho hlahloba moo moya o tsamayang teng. Ditshila disele di ka nna tsa bokellana dipeiping, mme tsa fetoha sebaka moo dikokwanyana di ipatang teng, mme hona ho ka sitisa moya ho feta ka tshwane-lo.

Tshenyo e ntlhapedi

Boemo ba dijothollo tse bolokilweng bo laolwa ke tswakano e rarehileng pakeng tsa tikoloho e kgolo le e nyane hammoho le diphedi (*organisms*) tsa mefutafuta, ho kenyelletswe tse kang dikokwanyana, ho bokellana ha kwaekgwabana, dikokwanyana tse nyane, dikgato le dinonyana tse ka hlaselang peo. Sejothollo se fana ka mohlodi o moholo wa menontsha, mme tshenyo e bakwang ke diphedi tseo re buileng ka tsona e bitswa bio-deterioration (tshenyo e ntlhapedi).

Hlobo (moulds)

Kgahlamelo ya hlobo e laolwa ke themphereitjhara (e tlasa 0 degrees C ho isa ho 50 degrees C) ya sejothollo le boteng ba metsi le okesijene. Hlobo e sebedisa phofodi ya metsi eo matla a yona a laolwang ke boemo ba tekatekano pakeng tsa metsi a lokolohileng ka hara sejothollo (mongobo wa peo) le phofodi ya metsi a potapotileng karolo e ka hare ya peo.

Sebepeho sena se ikgethileng se kgonahala ka thuso ya Truste ya Ntshetsopele ya Dipeo tsa Oli le Protheine.

Dikokwanyana le dikokwanyana tse nyane haholo (arthropods)

- Di baka tshenyo le tahlehelo ya menontsha.
- Tshebetso ya popeho ya dijo e eketsa mongobo le themphereitjhara ya sejothollo.
- Di sebetsa e le dijari tsa dibaktheria.
- Dilahlwa tsa dikokwanyana le tsa dikokwanyana tse nyane haholo di fetoha sebaka moo kokwanyana tsena di holang ho sona.
- Ho fokotswa ha dikarolo tse ka hare tsa peo ho fokotsa nako ya bophelo ba ho bolokwa ha tsona haholo.

Dihlahiswa tsa tlatsetso ha dijo di fetoha enoji

Dihlahiswa tsena tsa tlatsetso ke tse hlalishwang ke diphedi (*organisms*) tse phelang, ho kenyelletswe hlobo tse seng bohlokwa hakaalo kgolong, empa tse tjhefo haholo diphoofole, bathong le dimeleng.

Ditjhefo (*mycotoxins*) tsena tse bakwang ke fungus (kwaekgwabana) ho ithutilwe haholo ka tsona haesale ho tloha ka 1961 ha sehlopha sa ditjhefo tse kotsi *Aspergillus flavus* toxins le "aflatoxins" se ne se qollwa. Tshebetso efe kapa efe e sitisang botsitso ba sephedi e hlalisha dihlahliswa tse ka thoko tsa mofuta ona wa ditjhefo. Tshebetso tsena di kenyelletsa tshebediso a batsi ya manyolo le dibolayakokwanyana hammoho le ho lengwa ha dimela tse fapaneng tsa kuno e phahameng le hoja palo ya tsona e se ngata.

Ditjhefo tsena di se di kenyelletswe mefuteng e mengata ya malwetse a batho le a diphoofole le/kapa malwetseng a anima, a bang teng mefuteng e fapaneng ya dijothollo. Ditjhefo tsena di ka hlalisha malwetse a tjhefo a matla (nakong e kgutshwane) le a sa foleng (nako e telele) a ka bakang lefu kapa ho kgathatsana le tshebetso ya methapo, pelo, a matshwafo, hammoho le menontsha mmeleng (qoqotho). Tse ding tsa tjhefo ena di ka baka kankere, ho ema ha tshebetso ya ditho, le ho kena ha bonolo ha malwetse. *Aflatoxin B* ke e nngwe ya ditjhefo tse tsebahalang haholo ka ho baka kankere.

DITABA DI HLOPHISITSWE HO TSWA BUKANENG YA TATAISO YA TLLHAHISO E PHAHAMENG YA SONEBLOMO

Bohlokwa ba tekanyetso tsa sejothollo

KOMITI YA NAHA YA DITEKANYETSO TSA SEJOTHOLLO E FANA KA DIPALO MEHATONG E FAPANENG YA DIHLA TSA HO HOLA HA DIJOTHOLLO, E LENG SE FANANG KA DITEKANYETSO TSA SEJOTHOLLO MASIMONG NAKONG YA MOHATO OO. DITEKANYETSO TSENA DI BOHLOKWA QETONG YA HORE THEKO YA SEJOTHOLLO SEO E TLA BA BOKAE.

Ditekanyetso tsa sejothollo ke eng?

Grain SA e utlwisisa hore tekanyetso ya sejothollo ke taba e boima haholo. Maikutlo a hlakileng a tshwanetse ho tsepamiswa hodima seabo le mosebetsi wa Komiti ya Naha ya Ditekanyetso tsa Sejothollo pele ho ka hlalisha diphetho tse ka nnang tsa tswela pele ho ba le sekgahla se sebe ho balemi.

Ho hopolwe hore Komiti ya Naha ya Ditekanyetso tsa Sejothollo e etsa tekanyetso sejothollong sohle, e seng feela ho se rekiswang mmarakeng. Ho feta mona, ha ho kgonahale ho ka tseba ho nama ha karolo e jalwang hammoho le kuno e tla lebellwa – e dula e le tekanyetso. Boleng ba tekanyetso bo ka ba botle jwalo ka bao ba re tlišetsang ditaba. Mohlodi o moholo wa ditaba tsa bohlokwa e tla nne e be balemi ka bobona.

Ke bomang Komiti ya Naha ya Ditekanyetso tsa Sejothollo (CEC)?

Komiti ya Naha ya Ditekanyetso tsa Sejothollo e bopilwe ka ba latelang:

- Balemi ba ka bang 3 000 ba tshwarahaneng matsoho, ba romellang ditaba tsa bona komiting kgwedi le kgwedi.
- Diinstitushene tse tsejwang ka la Spatial Intel le Geoterra Image ba boelang sebaka se jetsweng sejothollo, mme ba sebedisa ditshwantsho ka sathalaete.
- Institjhute ya dijothollo ya ARC hammoho le institjhute ya Dijothollo tse Nyane, e leng tse sebetsang ka dipalopalo (*statistics*) le ntle le leeme ka tshebedisano le balemi.
- Baemedi ba Mafapha la Provense a Temo, ba fanang ka tsebiso mabapi le boemo mabatoweng a tlhahiso.

- Ba Agribusiness ba iketsetsang ditekanyetso tsa bona tsa dijothollo mabatoweng a bona. Ditaba tsena di fetisetwa Komiting ya Naha ya Ditekanyetso tsa Sejothollo, empa mabatowa a bona a lekantsweng, a jetsweng, ha a sebediswe ditekanyetsong tsa bona.
- Bolaodi ba Dipalopalo tsa Temo (*Directorate of Agricultural Statistics*), ba Lefapha la Naha la Temo ba bokellang ditaba, ba hlahlobisang dintlha, le ho etsa ditekanyetso tsa semolao.

Dipotso tsa bohlokwa ke tsena:

- Haeba Komiti (CEC) e tlohela ho etsa ditekanyetso, na ho ke ke ha eba teng ditekanyetso tsa naha tse etsuwang? Karabo mona ke tjhe, hobane mekgatlo e meng e tla etsa ditekanyetso, mme ho ke ke ha hlaka hantle hore ke ditekanyetso tsa mang tse nepahetseng.
- Na Komiti e ikemetse ka boyona kapa e laolwa ke ba kentseng letsoho indastering? Ho boima hore motho a le mong a ka laola Komiti hobane ho teng ba kentseng letsoho, ba ikemetseng, bao kaofela ha bona ba ikentseng kgokanyana-phiri ho fihlella nnete e le nngwe ya ditaba.

Maikutlo a Grain SA ke afe?

Grain SA e dumela hore:

- Tekanyetso e ikemetseng, e nepahetseng, e etswang ka nako, ya sejothollo, e a hlokahala mabapi le tshebetso e tswileng matsoho ya mabaraka ya dijothollo.
- Balemi, Komiti ya Naha ya Ditekanyetso tsa Sejothollo hammoho le ba bang ba kentseng letsoho, ba tshwanetse ho sebetsa mmoho ho fihlella sena.
- Ditho tsa Grain SA le balemi ba bang bohle, le bohle ba kenyang letsoho, ba tshwanetse ho kgothaletsa ho nna ba fana kgafetsa le ka dinako tsohle ka ditaba tse nepahetseng.

JANE MCPHERSON, MANEJARA WA LENANEO LA GRAIN SA LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI

Maikutlo Sehlopheng sa Boithuto sa Uphuzane

Lebitso la Sehlopha sa Boithuto

Sehlopha sa Boithuto sa Uphuzane (O nwang).

Sehlopha sa Boithuto sa Uphuzane se hokae?

Uphuzane e dikilomithara tse ka bang 25 ho tloha Paulpietersburg karolong e ka Leboya ya KwaZulu-Natal pela noka ya Bivane. Sena ke sebaka se harehare sa mahaeng se hlokanang metheo ya tshetso, mme balemi ba hloka boitsebello le tsebo hore ba kgone ho ikemela le ho sebetsa ka bobona.

Botho ba sehlopha

Sehlopha sa boithuto se na le balemi ba banna le ba basadi ba mafolofolo ho ithuta le ho ntlafatsa tjelele ya bona e kenang, ho ntlafatsa bophelo ba bona le ho sebedisa hantle mehlodi ya tlhaho.

Boteng ba mobu o ka lengwang

Hajwale balemi ba sebedisa dihekthara tse ka bang mashome a supileng tsa mobu o ka lengwang, empa ho sa ntse ho ena le mobu o mongata o ituletseng feela.

Hobaneng ha mobu o ituletseng feela?

Mabaka a mobu o ituletseng feela haholoholo ke mathata a ditjelele ho-bane masimo a balemi ke a setjhaba a kopanetsweng, mme ba adimanang ka ditjelele ba lesisitheho ho adimana ka tjelele. Qaka e nngwe ke ya metjhine, ho hloka diterekere le disebediswa tse ding tsa temo.

Sehlopha sa boithuto se kopana kgafetsa hakae?

Sehlopha sa boithuto se kopana hang ka kgwedi ho tshohla mathata le hore ho ka sebediswa jwang mehlodi e fokolang e leng teng.

Melemo ke efe ya ho ba setho sa sehlopha sa boithuto?

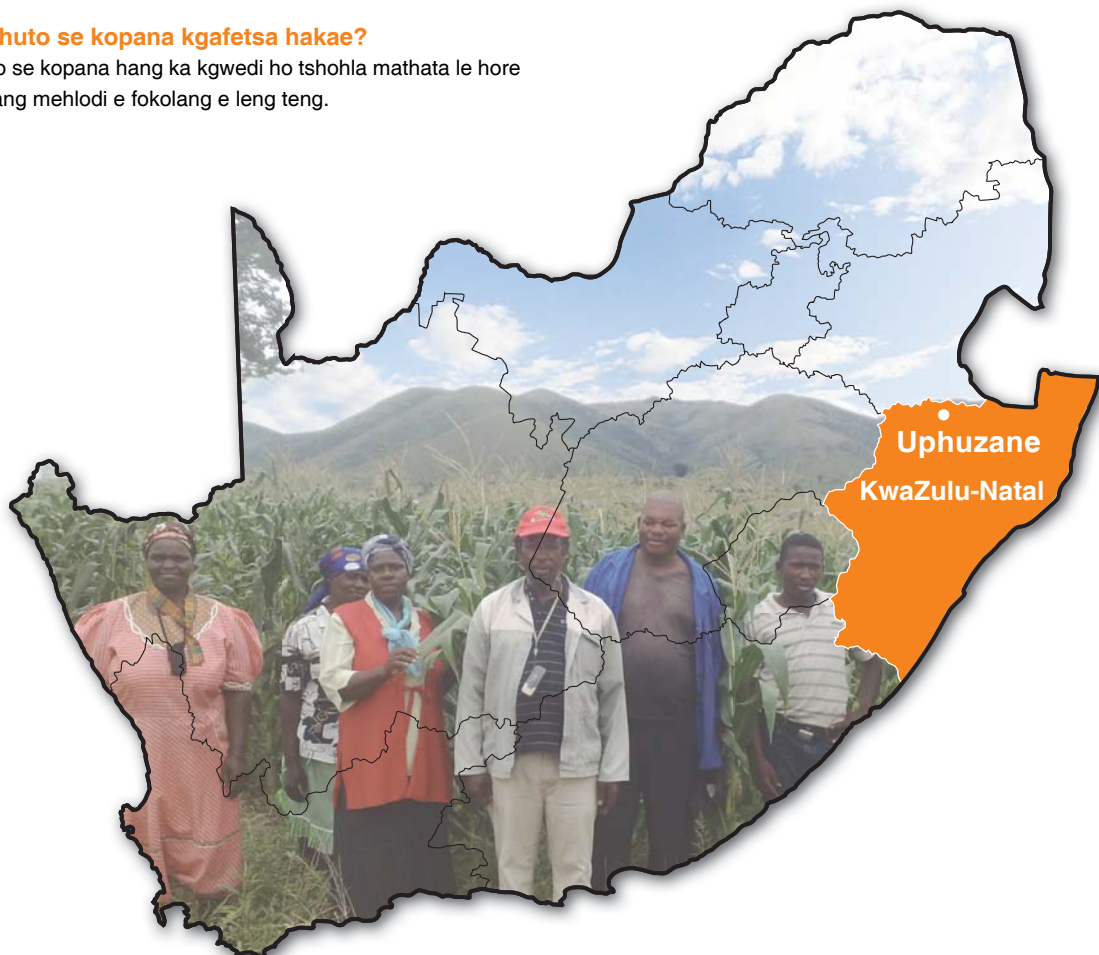
Ke ile ka makala haholo ha ke lemoha hore balemi ba simollotse ho sebedisa mekgwa ya sejwalejwale ya tlhahiso (ho se phethole mobu) sehle sa 2009/2010 ka katleho e kgolo. Sehle sena sa jwale ba bile ba ekeditse tshebediso ya poone ya ho se phethole mobu. Sena se fihlletswe ka katleho e kgolo ho feta. Thahasello ya bona ya ho tloha mekgweng ya kgale ya ho jala poone, ho ya ho ya sejwalejwale, e tiisa hore ha ba kgahlanong le phetoho, le hore kwetliso le ntshetsopele di qadile ho bontsha ditholwana tse itseng. (Walala wasala – ha o robetse, o a lahlehelwa).

Balemi ba lemoha hore ba fumana lesedi le lengata le tsebo e ngata ka ho ba ditho tsa sehlopha sa boithuto le ho ba teng ho ketekweng ha matsatsi a molemi. Mokgwa o mong wa ho ba le boiphihlelo bo bongata ke tshebediso ya ditshingwana tsa teko tse bontshang balemi mokgwa o nepahetseng le wa sejwalejwale wa ho jala poone.

Na kamano efe kapa efe e teng pakeng tsa sehlopha sa boithuto le lefapha la bahwebi?

Kamano e teng pakeng tsa ditho tsa sehlopha sa boithuto le balemi ba selehae ba bahwebi, empa bohole ba karohano pakeng tsa bona le balemi ba bahwebi e sa ntse e le phephetso. Sehlopha sa boithuto se na le kamano e ntle le Lefapha la Temo hammoho le balemi ba bahwebi ba lebatowa.

JURIE MENTZ, MOHOKAHANYI WA PROVINSE WA LENANEO LA GRAIN SA LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI

Ako tsebe...

Victor Mahlinza

SIBONGILE VICTOR MICHAEL MAHLINZA O HLAHETSE ESTCOURT KA LA 14 PHUPU 1961, MME A HOLELA NTABAMHLOPHE (WHITE MOUNTAIN). A SIMOLLA KA DITHUTO TSA HAE TSA PORAEARI KA 1968 SEKOLONG SA CORNFIELD PRIMARY. KA 1976 A KENA SEKOLONG SE PHAHAMENG SA MTSHEZI MOO A PHETHILENG KEREITI YA 11 KA 1982.

Ka 1983 a etsa qeto ya ho ya Johannesburg moo a sebeditseng selemo e le mongodi wa konteraka e ahang matlo. Ke ha Victor a sebetse e le storeman khamphaneng ya dikhemikhale Johannesburg ho fihlela ka 1986. Ho tloha ka 1987 ho fihlela ka 1988 Victor a sebeletsa M & L Distributors e le mokganni wa lori. Ho tloha ka 1989 ho fihlela ka 1995 a ba tlasa konteraka ya AMCA Construction e tsamaisang thepa. Selemong sa 1996 Victor a rata ho ba molemi, mme a kgutlela lapeng. A simolla temo, a sebedisa dikgomo ho lema dijothollo. A reka terekere ya hae ya pele ka 2003.

Bophelo ba lelapa

Victor o nyalane le Linah, mme ba hlohonolofaditswe ka bana ba bahlano; banana ba bararo le bara ba babedi. Fikile (26) o na le bana ba babedi. Sizwe (19) o phethile kereiti ya 12 Pietermaritzburg, Zakhe *Agricultural College*, mme a phetha thuto ya meroho kholetjheng ya Buhle mane Delmas. Hajwale o sebetse le Victor polasing ya hae. Zandile (15) o kereiting ya 9 sekolong se phahameng sa Abantungwa. Mpumelelo (11) o kereiting ya 4 sekolong sa Mathamo *Primary*.

Victor o boetse o nyalane le Norah, mme ba na le bana ba bararo; mora le baradi ba babedi. Ayanda (24) o phethile kereiti ya 12 Mtshezi *High School*, mme o na le sertifikeiti sa N3 ho tsa *Civil Engineering* kholetjheng ya Berea Technical mane Durban. Ayanda hape o sebetse mmoho le ntatae polasing. Baradi ba hae ba babedi. Thakasile (20) hajwale o etsa kereiti ya 11 Abantungwa *High School*, mme Bongeka (12) yena o kereiting ya 6 Mathamo *Primary School*.

Victor o na le diterekere tse pedi; Massey Ferguson 440 4 x 4 le Massey Ferguson 5465 hammoho le motorokara wa Colt 2.8. O tla fihlella tse kgolo hobane o holetse tikolohong ena ya temo. O na le ponelopele, mme o sebetse ho tadimana le diphephetso tsa ho ba molemi.

O lefella dijothollo tsa hae jwang?

Victor ha a sebedise motho ya sebetisanang le ditjhelete, empa yena ka sebele o itefella dijothollo tsa hae, e leng bothata boo a nang le bona hajwale ka ha o sebedisa mobu wa setjhaba, mme o hira ho molemi wa kgwebo ho ka etsang dihekthara tse 15 tsa mobu o lengwang.

Tse kenngwang mobung o di fumana hokae?

O reka tsohle tsa temo ho ba TWK toropong ya Winterton, mme

dikhemikhale tsona o di reka ho ba Farmers Agri-Care hona moo Winterton. Victor o reka peo ka ho otloha ho Pannar le Monsanto, mme o motlotlo haholo ka tshebetso eo ba mo fang yona.

Mmuso o thusa jwang temong, mme mmuso o phethahatsa thuso jwang?

Victor o bona mosebetsi wa Lefapha la Temo ka leihlo le letle lebatoweng la hae ka ha a fumana tshehetso e ntle, mme o bona Lefapha la Temo le phethahatsa boikarabelo ba lona. Lefapha la selehae la Temo le thusitse balemi ho lema poone e tshehla mabapi le SAB. Katleho ya hae temong e itshetlehile ka moralo o motle le ho sebetse ka thata haholo.

O bona dife e le ditshoso tswelopeleng le katlehong ya hae?

O ikutlwa hore tshoso e kgolo ka ho fetisisa tswelopeleng ya hae ke kgaello ya tjhelete dijothollong tsa hae mehatong yohle ho fihlela mohatong wa ho di mmaraka. Ditshenyehelo tsa mosebetsi le tsona ke tshoso e kgolo ho yena.

Ke dintlha dife tsa temo ya hae tseo a batlang ho di ntlafatsa?

Victor o tla rata ho ntlafatsa dikgomo le dipodi tsa hae ka ha a bona sena e le ntlha e bohlokwa ka ho fetisisa e ka etsang hore botsitso bo be teng dijothollong tsa hae. Mokgwa wa hae wa ho iphedisa selemong sena ke ho arohanya mesebetsi; jwalo ka ha re bona hore o lemme poone, dinawa tse ommeng, meroho le chicory tlasa konteraka le ba Nestle.

JURIE MENTZ, MOHOKAHANYI WA PROVENSE WA LENANE LA GRAIN SA LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI

PULA IMVULA

Kgatiso ena e tshehediwe ke
ba Maize Trust.

GRAIN SA

PO Box 88, Bothaville, 9660
▶ (056) 515-2145 ◀
www.grainsa.co.za

MANEJARA WA LENANEO

Jane McPherson
▶ 082 854 7171 ◀

SPECIALIST: TRAINING & DEVELOPMENT

Willie Kotze
▶ 082 535 5250 ◀

SPECIALIST: FIELD SERVICES

Danie van den Berg
▶ 071 675 5497 ◀

PHATLALATSO: PULA-IMVULA

Debbie Boshoff
▶ (056) 515-0947 ◀

BAHOKAHANYI BA PROVENSE

Daan Bosman
Mpumalanga (Bronkhorstspuit)
▶ 082 579 1124 ◀

Johan Kriel
Free State (Ladybrand)
▶ 079 497 4294 ◀

Tonie Loots
North West (Zeerust)
▶ 083 702 1265 ◀

Jerry Mthomboti
Mpumalanga (Nelspruit)
▶ 084 604 0549 ◀

Lawrence Luthango
Eastern Cape (Mthatha)
▶ 083 389 7308 ◀

Jurie Mentz
KwaZulu-Natal and Mpumalanga
▶ 082 354 5749 ◀

Ian Househam
Eastern Cape (Kokstad)
▶ 078 791 1004 ◀

DESIGN, LAYOUT AND PRINTING

Infoworks
▶ (018) 468-2716 ◀
www.infoworks.biz

PULA IMVULA E FUMANWA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
Senyesemane, Seburu, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu, Seqhotsa.

Sepheo sa rona ke ho hlahisa kgatiso e
hlwahlwa e ka kgonehang. Maikutlo afe
kapa afe a tobaneng ledikahare tse
hlophisitsweng kapa tlhahiso ya tsona, ke
tse ka lebiswang ho Jane McPherson.

Mokgwa wa ho laola peo e mpe ya mahola pooneng

**NAKO YA KOTULO E NTSE E ATAMELA, MME HO
SA LE TENG MASIMO A MANGATA A TLETSENG
MAHOLA. JWALO KA HA RE ILE RA QOQA HANGA-
TA NAKONG E FETILENG, MAHOLA KE SERA SA
MOLEMI.**

E nngwe ya dintlha tsa bohlokwa ka ho fetisi-
sa tlhahisong ya dijothollo ke taolo ya mahola.
Boteng ba mahola dijothollong bo ka ba kotsi
ka mekgwa e mengata, haholoholo tahlehelong
ya dijothollo le kgahlamelong e mpe ya peo. Ka
baka la leqeme la dijothollo tse jewang ke lefat-
she, re sitwa ho amohela taba ya hore poone e
lahluwe ka baka la kgahlamelo e mpe ya peo
mahola. Mahola a peo ya khakhi ha a lokela
ho dumellwa pooneng ka ha a baka monko o
mobe ho batho le ho diphoofolo. Ho ya ka nt-
lafatso ya dimela le melao ya tlhweko ya peo,
dipeo tse ding ho hang ha di a dumellwa poo-
neng. Ho ya ka melao ena, mohlala, ha ho a
lokela ho ba teng le ha e le peo e le nngwe ya
olieboom (*datura*) qubung ya poone. *Datura* e
tjhefo haholo bathong, mme ho se ho tlalehilwe
diketsahalo tsa ngata tsa tjhefo.

E nngwe ya dithuto tsa bohlokwa ka ho feti-
sisa taolong ya mahola ke ho fedisa sesosa sa
kgahlamelo kapa tshwaetso e mpe. Poone e sa
hahlamelwang ke pontsho ya hore tsamaiso e
bile ntle, mme e ntse e tswela pele sejothollong

sa poone ho ena le tlhaselo ya nako e itseng
feela ya taolo ya mahola.

Mekgwa e metle ya temo e kenyelletsa tse
latelang:

- Ntlafatso ya ho nona ha mobu (mahola a mang
a hlile a rata moo mobu o otlileng teng);
- Tshebediso ya peo e ntle e hlwekileng na-
kong ya ho jala;
- Etsa bonnete hore dibaka tse haufi ha di fe-
tohe mohlodi wa peo ya mahola;
- Tshebediso ya mekgwa e metle ya taolo ya
mahola, e leng ho laola mahola tshimolohong
ya sehla, e thibela tlhodisano le semela ka ha
ka bobedi di lwanela mongobo le menontsha.
Mekgwa e metle ya taolo ya mahola e thibela
peo ya mahola e teng e ka nnang ya baka
tshwaetso le kgahlamelo e mpe hamorao;
- Haeba taolo ya mahola tshimolohong ya sehla
e sa ka ya ba e lekaneng, mahola a tshwan-
etse ho kgaolwa le ho tloswa masimong pele
ho kotulwa. Hona ho tla thibela ho tswakana
ha peo ya mahola le ya poone; le
- Haeba mahola a maholo a tloswa ha a se a
entse peo, keletso ke ho a tjhesa hore o a
thibele ho mela sehle se tlang.

Hopola hore sejothollo se setle se bolela peo e
ngata – e hlwekileng!

**DR JEANETTA SAAYMAN-DU TOIT (ARC-GCI,
POTCHEFSTROOM)**

